

Пам'яті Романа Теодоровича Гром'яка

Роман Теодорович Гром'як у моїй пам'яті постає передусім як науковець, засновник наукової школи – тернопільської літературознавчої школи, представленої кількома поколіннями яскравих теоретиків літератури, спектр наукових зацікавлень яких вражає різноплановістю, широтою і водночас внутрішньою цільністю, концептуальною спорідненістю. Власне, моє перше знайомство з Романом Теодоровичем було опосередковане роботами його учнів – на адресу всеукраїнської конференції, що її проводила наша кафедра (кафедра зарубіжної літератури Житомирського державного університету ім. І. Франка, тепер – кафедра теорії та історії світової літератури) у 2004 році, надійшли статті Мар'яни Богданівни та Зоряни Богданівни Лановик – тоді докторантів кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Пам'ятаю цікавість, з якою в той момент прочитала ці матеріали, відмітивши їх глибину, серйозність, нетривіальність постанови проблеми. Вже потім, особисто познайомившись з авторками статей, побачивши їх «в одному кадрі» з науковим консультантом, я почала формувати своє уявлення про тернопільську літературознавчу школу. Це формування відбувалося у двох напрямках: накопичувався досвід спілкування з представниками школи під час наукових конференцій та семінарів; читалися наукові праці – доцентів, які ставали докторами, аспірантів, які виростили у доцентів і докторантів.

Роман Теодорович був епіцентром цього світу творчого розвитку науковців, потужним джерелом, навколо якого ширилася оаза наукового зростання. Непересічність його теоретичної думки проявлялась у формулюванні тем кандидатських та докторських дисертацій, монографічних досліджень, наукових конференцій та семінарів. Було дуже відчутно, що

перебування в процесі наукового діалогу з керівником, консультантом спонукає літературознавчу молодь інтенсивно працювати, розширювати коло знань, поглиблювати розуміння досліджуваних проблем.

Теоретичне мислення Романа Теодоровича характеризував тісний зв'язок з процесами актуального розвитку наукової думки не лише в межах українського літературознавства. Він прекрасно знав, що відбувається в літературознавстві інших країн, намагався ввести українську теорію літератури в контекст європейської і, ширше, світової. Прагнення актуалізувати найгостріші проблеми світового літературознавства в контексті вітчизняного, енциклопедичність знань ставали підґрунтям для живого теоретико-літературного мислення науковця, що розгорталося, не втрачаючи літературознавчої специфіки, в площині перетину кількох гуманітарних дисциплін. У виступах і працях Романа Теодоровича вражала, перш за все, діалектичність думки, її динаміка, глибина узагальнень, ґрунтовність у постанові проблем та їх вирішенні. І завжди відчувалося, що літературознавче дослідження є особистісно значущим, що між людиною, яка прагне глибшого пізнання та повнішого розуміння, і науковцем, що вирішує чітко окреслені завдання для досягнення ясно сформульованої мети в цьому випадку немає жодного протиріччя.

Здається, ніщо так не характеризує людину, як її вміння говорити і слухати. Виступи Романа Теодоровича на наукових конференціях і семінарах ставали подією для слухачів. Він говорив про те, над чим серйозно роздумував, що його справді цікавило і хвилювало. Завжди виникало враження, що мова йде не лише про літературу та літературознавство, але й про людину, її долю у сучасному світі, сьогодішньому суспільному житті. Здатність ставити теоретико-літературну проблему так, що вона вела до кращого усвідомлення людського і загальнолюдського в їх суто літературному виявленні й літературознавчому осмисленні викликала захоплення, робила публічні виступи Романа Теодоровича людьми, теплими. Ці виступи характеризувала якась навіть батьківська інтонація,

мудрість, що виявлялася у зважуванні кожного слова, особлива професійна відповідальність, яка ґрунтувалась на розумінні коренів кожного поняття, кожного терміна, котрі органічно входили в мовлення, ставали ефективними інструментами просування та вираження думки. Надзвичайно висока філологічна культура науковця дозволяла йому звертатися до різнобарвного ілюстративного матеріалу, наукового досвіду різних літературознавчих шкіл, діалогічно осмислювати напрацювання різнохарактерних авторів. Виступи Романа Теодоровича завжди кликали до подальшої роботи над собою, до розвитку, відкривали нові для слухачів імена та праці.

Водночас Роман Теодорович був надзвичайно уважний до виступів колег – не лише молодших, але й молодих. Здавалося, він розуміє з півслова, куди провадить свою думку виступаючий, чого прагне, чим надихається. Мені доводилось чути, як, керуючи роботою секції на конференції, він супроводжував короткими коментарями кожен виступ (звісно, після його завершення) – миттєво вписуючи виголошений текст у певну літературознавчу традицію, нарештуючи подальші напрямки розгортання дослідницької думки. У спілкуванні з молодими науковцями він був передусім доброзичливим, критичні зауваження висловлювались у формі побажання чи поради. Звісно, наукова молодь почувалася окриленою, коли її так уважно слухали, так серйозно сприймали. Прекрасне почуття гумору, що було притаманне Роману Теодоровичу, наближало його до молоді аудиторії, дозволяло долати вікові та «рівневі» бар'єри.

Надзвичайно легкий на підйом, енергійний, відкритий до нових ідей, Роман Теодорович Гром'як був прекрасним організатором науки. У моєму професійному житті дуже важливим, визначальним став досвід реалізації кількох спільних наукових проектів з літературознавцями Волинського національного університету ім. Лесі Українки (тепер – Східноєвропейський університет) та Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Я надзвичайно вдячна доктору філологічних наук, професору Луїзі Костянтинівні Оляндер за можливість співпраці, за те, що познайомила

мене з Романом Теодоровичем, його учнями. Зараз уже важко згадати, як саме ми прийшли до ідеї термінологічного семінару, що міг би проходити почергово у різних вищих навчальних закладах. Скоріше за все, ця ідея була підказана потребами наукового розвитку, необхідністю узгоджувати термінологічні нововведення з традиціями, долати термінологічні «непорозуміння». Для Романа Теодоровича цікавість до термінологічних та методологічних проблем літературознавства завжди, як можна зрозуміти, була характерною, про що свідчить, наприклад, його редакторська робота разом з колективом авторів над літературознавчим словником-довідником, видання якого стало подією для українського літературознавства. У 2005 році відбулися три етапи Термінологічного семінару: I етап 22–23 березня в Житомирському державному університеті ім. І. Франка, II етап – 26–27 квітня у Волинському національному університеті ім. Лесі Українки, III етап – 30 вересня – 1 жовтня у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка. Кількість учасників та представництво цілком закономірно зростали від етапу до етапу. Саме Роман Теодорович під час підсумкового круглого столу запропонував продовжити роботу семінару і провести наступний етап знову в Житомирі.

IV етап термінологічного семінару проходив під назвою «Термінологічні проблеми дослідження літературного твору: діяхронний аспект» 14–15 березня 2006 року в Житомирському державному університеті ім. І. Франка. Я і сьогодні прекрасно пам'ятаю відчуття радості, пережите в той момент, коли дружно виходили з винайнятого для подорожі «бусика» тернопільські гості. Коли ж в фойє нашого університету я побачила Романа Теодоровича (він приїхав з Києва, де був напередодні у справах), це було неначе диво. І справа не лише у пієтеті щодо відомого, шанованого літературознавця. Це справді дивовижне відчуття, коли народжена у процесі колективної творчості ідея втілюється у життя, коли дійсність (наша наукова дійсність, яка так легко піддається формалізації, перестає бути радісною внаслідок тиску різноманітних несприятливих обставин) набуває нової якості

завдяки творчості. Для мене особисто цей IV етап семінару, проведений в рідному університеті, став моментом справжнього професійного щастя.

У Рівненському інституті слов'янознавства Київського славістичного університету 26–27 квітня 2007 року відбувся V етап Міжвузівського наукового семінару «Терміносистема слов'янського літературознавства», до організації якого залучилися рівненські літературознавці на чолі з завідувачем кафедри теорії та історії світової літератури доцентом Євгеном Михайловичем Васильєвим. І хоча V етап термінологічного семінару виявився останнім, сам формат семінару і сьогодні сприймається як продуктивний, може бути відновленим у будь-який момент. Таке можна сказати і про Міжнародний методологічний семінар «Методології слов'янського літературознавства», який був проведений у Волинському національному університеті ім. Лесі Українки 24 квітня 2008 року (серед його організаторів також були Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Житомирський державний університет ім. І. Франка, Люблінський католицький університет). Звісно, для цього потрібні колективні творчі зусилля, лідери, навколо яких гуртуються, об'єднуються. В цьому плані відсутність Романа Теодоровича теж надзвичайно відчутна. Пам'ятаю, як Луїза Костянтинівна Оляндер особливо наголошувала за проханням Романа Теодоровича, що у назві Міжнародного методологічного семінару слово «методології» треба вживати у множині. Красивий поворот теоретичної думки, співзвучний з настановами польських теоретиків Д. Уліцької та Е. Касперського. Так, Роман Теодорович був теоретиком літератури, до якого хотілося і варто було прислухатися.

Наукові конференції, що проводилися на базі Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка очолюваною Романом Теодоровичем кафедрою теорії літератури та порівняльного літературознавства, вражали особливою атмосферою. Її зумовлював передусім науковий рівень кафедри, навколо якої об'єднували свої зусилля члени всіх літературознавчих кафедр університету, теоретики літератури, що

охоче приїздили з різних куточків України, інших країн. Це була атмосфера безкорисливого служіння науці, що надзвичайно важливо в наш час, коли наукова думка, на жаль, розвивається практично без державної фінансової підтримки, перш за все завдяки зусиллям ентузіастів. Присутність, участь Романа Теодоровича у таких заходах високо піднімала їх планку – і в аспекті суто науковому, і в плані побудови людських стосунків, що ґрунтувались на засадах партнерської рівності, доброзичливості, взаєморозуміння, взаємодопомоги.

Мені особливо запам'яталася Всеукраїнська наукова конференція «Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології», що відбулася у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка 10–11 квітня 2008 року. Учасників конференції зібралося так багато, що організатори змушені були перенести пленарне засідання з конференційної до актовій зали. Тема конференції у всіх викликала інтерес, різнохарактерність виступів свідчила про взаємодовнюваність напрямів розвитку сучасного літературознавства в контексті їх загальної антропологічної зацікавленості, проводилися паралелі між студіями українських, польських, російських, німецьких вчених. Продуктивними були розмови у перервах, «кулуарні» дискусії, під час яких зав'язувалися нові знайомства, здійснювався обмін думками, літературознавчою продукцією, планами на майбутнє. Як завжди, вразила тернопільська літературознавча молодь – і численністю, і якістю виступів, і дискусійною активністю, і непідробним ентузіазмом, захопленням своєю справою. Мені завжди подобалось, що тернопільська наукова школа представлена вченими усіх поколінь – це означає, що у будь-які часи, незважаючи на ті чи ті обставини, літературознавчо перспективна молодь не залишалася без уваги старших поколінь, включалася в естафету літературознавчого розвитку.

На жаль, останні кілька років проходили на тлі відомостей про поганий стан здоров'я Романа Теодоровича, про його хворобу. Звісно, неможливість брати активну участь у педагогічній і науковій діяльності

нелегко давалася вченому. Його відсутність болісно відчували учні й колеги, вся літературознавча спільнота України. Роман Теодорович був не з тих, хто береже, жаліє себе, розраховує сили, заощаджує енергію. Він завжди багато віддавав і, як можна здогадатись, не лише у галузі науки, освіти, але й у житті загалом, стосунках з іншими людьми, громадській діяльності. Зрозуміло, що така самовіддача не сприяє поліпшенню здоров'я, особливо, коли вік нагадує про себе. Але, напевно, Роман Теодорович не міг інакше. Таким він і залишиться в нашій пам'яті – захопленим рухом життя, сповненим любові до людей, чесним у кожному вчинку і кожній думці, відданим своїй справі.